

אוניברסיטת בר אילן

**הקשר בין גורמי רקע, מניעים להתנדבות ובהירות תפיסת
מושג העצמי לבין מידת האמפתיה בקרב מתנדבים למען
נוער במצבי סיכון.**

חביבה הורוביץ

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר אילן

עבודה זו נעשתה בהדרכתו של פרופ' שלמה רומי

מבית-הספר לחינוך של אוניברסיטת בר אילן.

תקציר

התנדבות בחברה המודרנית מהווה חלק משמעותי בארגון החברתי. מאז שנות השבעים עם צמצום המעורבות הממשלתית בשירותי הרווחה, גדל בהתמדה היקף פעילותו של המגזר השלישי בישראל בכלל ופעילותם של המתנדבים בפרט. כיום, ארגונים רבים נעזרים במתנדבים אשר להם חשיבות רבה. אפשרויות ההתנדבות מגוונות כמו גם מאפייניה והשפעותיה. אמנת ההתנדבות של המועצה הלאומית להתנדבות בישראל (2007) מגדירה התנדבות כ*תרומת זמן, שירות, מומחיות, ידע, יוקרה ו/או מערכת קשרים ע"י מתנדב, לפחות למשך פרק הזמן לגביו התחייב המתנדב, באופן ישיר או עקיף, לאנשים מוכרים (למעט בני משפחה) ו/או בלתי-מוכרים, לארגונים, למוסדות ולתנועות, לקהילה ו/או לסביבה.*

מטרתו המרכזית של המחקר הנוכחי הייתה לבחון את הקשר בין גיל המתנדב למשתנים: *מניעים להתנדבות, בהירות תפיסת מושג העצמי ואמפתייה.* כמו כן, לאפיין קשרים בין המשתנים: *מניעים להתנדבות ובהירות תפיסת מושג העצמי לבין רמת האמפתייה, בזיקה לגיל המתנדב, בקרב מתנדבים המסייעים לנוער במצבי סיכון.*

מניעים להתנדבות, נגזרים ממשימות הקשורות לשלב החיים בו נמצא האדם. צרכי האדם מושפעים משלבי החיים ועשויים להשתנות בהתאם להקשרים שונים בחייו. הגישה הפונקציונאלית להתנדבות סוברת כי התנהגותו של האדם מונעת מפונקציות ומצרכים מסוימים. כך, אנשים שמתנדבים מייחסים לאורך חייהם משמעויות שונות לתפקיד המתנדב. חוקרי הגישה הציעו שש פונקציות מוטיבציוניות לביצוע פעילות התנדבותית: פונקציית ערכים, פונקציית הבנה ורכישת ידע, פונקציה חברתית, פונקציית קריירה, פונקציית הגנה ופונקציית העצמה. בחלוקת המניעים לקטגוריות, נהוג להפריד בין מניעים המכוונים מצמי (Self-Oriented) לבין מניעים המכוונים הזולת (Other-Oriented). בהירות תפיסת העצמי (Self-concept clarity), הינה מדד המצביע על אחידות במבנה תפיסת מושג העצמי ומוגדרת כאופן שבו ערכים, תכונות ואמונות הנוגעים לעצמי מוגדרים בבירור ומופנמים בו והם עקביים ויציבים לאורך זמן. המונח אמפתייה מתייחס ליכולת להבין ולהגיב למצבו הנפשי של אדם אחר. האמפתייה, מגבירה

רגישות לזולת ועשויה להוביל להתנהגות פרו-חברתית. תיאורטיקנים רבים מתייחסים לאמפתיה כאל מבנה רב מימדי הכולל יסודות רגשיים וקוגניטיביים.

162 מתנדבים פעילים שסייעו לנוער במצבי סיכון במסגרות שונות ואשר דיווחו כי לא תוגמלו כספית עבור פעילותם ההתנדבותית מילאו שאלוני דיווח עצמי במערך מחקר מתאמי. משתתפי המחקר חולקו לארבע קבוצות גיל: (1) 25-18, (2) 36-26, (3) 54-37, (4) 55+ בהתבסס על ספרות מחקרית העוסקת בשלבי חיים.

במסגרת המחקר הנוכחי נוסחו שלוש השערות: (1) ימצאו הבדלים מובהקים על פי ארבע קבוצות הגיל במניעים להתנדבות. בקרב משתתפים צעירים יותר (גילאי 25-18 וגילאי 36-26), רמת המניעים מכווני עצמי להתנדבות (מדד כללי, קידום קריירה, רכישת הבנה וידע, המניע החברתי, מניע הגנתי והעצמה) תהא גבוהה יותר ואילו רמת המניע מכוון הזולת להתנדבות (המניע הערכי) תהא נמוכה יותר בהשוואה למשתתפים מבוגרים יותר (גילאי 54-37 וגילאי 55+); (2) ימצאו הבדלים מובהקים על פי ארבע קבוצות הגיל בבהירות תפיסת מושג העצמי. בקרב שתי קבוצות גילאי הביניים (קבוצת גיל 36-26 וקבוצת גיל 54-37) בבהירות תפיסת מושג העצמי תהא הגבוהה ביותר. בנוסף, בקרב קבוצת גיל 25-18, בבהירות תפיסת מושג העצמי תהא גבוהה בהשוואה לקבוצת גיל 55+; (3) ימצאו הבדלים מובהקים על פי ארבע קבוצות הגיל ברמת האמפתיה. בקרב קבוצות גילאי הביניים (גיל 36-26 וקבוצת גיל 54-37) רמת האמפתיה תהא גבוהה בהשוואה לקבוצת הגיל הצעירה (18-25) וקבוצת הגיל המבוגרת ביותר (55+).

השערת המחקר הראשונה אוששה כמעט במלואה: במדד הכללי של מניעים מכוני עצמי להתנדבות ובארבעה מתוך חמשת תתי המדדים (קידום קריירה, רכישת הבנה וידע, המניע החברתי והמניע ההגנתי), נמצאו הבדלים מובהקים לפי קבוצות גיל בכיוון המוצע בהשערה. יחד עם זאת, שלא בהתאם להשערה, במניע מכוון עצמי - העצמה ובמניע מכוון הזולת - המניע הערכי לא נמצא הבדל מובהק בין כל קבוצות הגיל. השערת המחקר השנייה אוששה באופן חלקי. בהתאם להשערה נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצות הגיל בבהירות תפיסת מושג העצמי. יחד עם זאת, שלא בהתאם לכיוון המוצע בהשערת המחקר, נמצא כי רמת בבהירות תפיסת העצמי בקרב קבוצת גיל 55+ הייתה גבוהה באופן מובהק בהשוואה לשלוש קבוצות הגיל האחרות.

השערת המחקר השלישית לא אוששה. לא נמצא הבדל מובהק בכל מדדי האמפטיה לפי קבוצות הגיל.

המחקר בדק גם באיזו מידה ניתן לנבא את רמת האמפטיה באמצעות משתני הרקע, המניעים להתנדבות ובהירות תפיסת מושג העצמי. נמצא, כי ככל שרמת המניעים מכווני עצמי להתנדבות גבוהה יותר כך רמת האמפטיה גבוהה יותר. כמו כן, ככל שרמת מדד המניע הערכי להתנדבות גבוהה יותר כך רמת המדד הרגשי דאגה אמפטיית גבוהה יותר ואילו רמת המדד הרגשי מצוקה רגשית, נמוכה יותר; וכן כי ככל שרמת מדד בהירות תפיסת מושג העצמי גבוהה יותר כך רמת האמפטיה נמוכה יותר. בנוסף נמצא, כי בקרב נשים בגילאי 26 ומעלה רמת האמפטיה הרגשית גבוהה יותר בהשוואה לגברים.

עוד בדק המחקר את דפוס הקשרים המבניים בין משתני המחקר בקרב כלל המדגם. נמצא, כי קיים אפקט תיווך חלקי מובהק של מדד בהירות תפיסת מושג העצמי בקשר שבין מניעים מכווני עצמי להתנדבות לבין מדד האמפטיה הרגשית. יחד עם זאת, מדד בהירות תפיסת מושג העצמי לא נמצא מתווך מובהק בקשר שבין מניעים מכווני עצמי להתנדבות לבין מדד האמפטיה הקוגניטיבית וכן בקשר שבין המניע מכוון הזולת להתנדבות לבין שני מדדי האמפטיה שנבדקו במחקר זה.

דיון בממצאים אלה העלה מספר פרשנויות אפשריות לאפיון הקשרים בין משתני המחקר והשפעת גיל המתנדב עליהם. הדיון קשר בין ממצאי המחקר הנוכחי לבין תיאוריות העוסקות בצרכים ובמאפייני שלבי חיים של האדם הבוגר, תיאוריות העוסקות במאפייני מתנדבים בהשוואה לעמיתיהם שאינם מתנדבים ורווחים ראשוניים ומשניים של המתנדב מן ההתנדבות. כמו כן, הועלה בדיון הסבר אפשרי לממצאי המחקר בהתבסס על תיאוריות המסווגות את מדדי האמפטיה ונמצאו בהלימה עם תיאוריות שלבי החיים, צרכים ומאפיינים של האדם הבוגר.

